

Valóság és varázslat

Megjegyzések egy tanulmánygyűjteményhez

Gondolj a zengő tengerekre!
gondolj a Sorsok iszonyú
muzsikájára, szent erekiye
csókjára, titkos alkonyú
szigetekre, bús-badar
óplumokra, meztelenbe
fúlásra, indulás
csengetyűjére, esztelenre,
vad valóságra, mely varáz...

A Csak a dalra című Babits-versből vett sorokat a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadásában megjelent tanulmánygyűjtemény egyik írása idézi. Rónay László azt kívánta így dokumentálni, hogy Babits Mihály közvetlenül a *Timár Virgíl fia* papírja vetése előtt felismerte már; varázs lehet a vad valóság is. A ciszter szerzetes steril életének, és a költő sokáig meglehetősen visszahúzódó éveinek fordulatot adott, ha több menetben is, találkozására az egyszerre zengő és iszonyú valósággal. Am e Babits-strófák mottóját képezhetnék az egész vaskos kötetnek, amely pedig — amint alcíme hirdeti — Móricz Zsigmond és Krúdy Gyula születésének centenáriuma képzült.

Bárha a szerkesztő A valóság vonzásában címet adta a Móricz-művel és a Móricz-problémákkal foglalkozó tanulmányoknak, a Krúdyra orientált írásoknak meg a varázslat műhelye fejezetcímet, nagy érdeme a kötetnek, hogy elsősorban

Móricz és Krúdy,

de több más kiváló kortárs példáján is bizonyítani tudja: az irodalomban a valóság és a varázs igencsak közel vannak egymáshoz. A valóságnak — a legkegyetlenebbnek is — varázsa van, s nem utolsósorban éppen attól, ha nem „édesítik meg” azt, ami keserű benne. De el sem képzelhető varázslat, ha az író nincs birtokában annak a nagyon is valóságos technikának, amelyvel fölemelhető és fölemelendő — a földtől néha csak néhány hüvelyknyire — a bármily „földhözragadt” natúra. És az alkotónak számolnia kell azokkal a bús-badar óplumokkal is, amelyek éppúgy részei a valóság világának, mint a testünket-lelkünket-értelmünket tápláló anyagok, formák és normák.

Ennek a gondolatnak, természet és művészet, betű és lélek dialektikus egységének jegyében elemzi a könyvben Nagy Péter a *Barbárok*-at. A szerző hajlandó bizonyos önkritikára is: annak idején ugyanis értetlenül szót Kosztolányi 1932-ben írt, nevezetesen, „céhes” novellamagyarozatáról. Az ötvenes évek közepén a művészi öncélúság védelmének tetszett egy olyan írás, amely a művészség — és a „varázslat” — jelenlétét vizsgálta Móricz oly természetesen, sőt természetinek ható remekében. Pedig — mint most Nagy Péter, ha nem is strukturálista módon, mindenesetre egyes részletek mikroanalízisével bizonyítja — e barbár léviszonyokat leleplező „láztó ballada” a gondosan kirajzolt belső partitúra alapján szólaltatja meg a *Sorsok iszonyú muzsikájá*-t. Sok emberi és írói tapasztalatra volt szüksége. Móricznak ahhoz, hogy kialakítsa e novellaremekek takarékos belső tagoltságát, s elérje azt a gazdag információs anyagot minden redundanciától megszabadított tudó művészi tudatosságot, amelynek alapján Nagy Péter kimondhatja: „A *Barbárok* az egyik legcivilizáltabb írás a magyar prózairodalomnak.”

És mert nem lehetséges az írói mesterség — e tudatos varázslás — elemeit kizáró, csak és csupán

„tényekre korlátozó” irodalom,

— bármily érdekesek, láztók vagy örvendetesek is a tények! — a „Móricz-fejezet” tanulmányai közül hadd utaljunk Pomogáts Béla cikkére is, amely azokkal a riportokkal és elbeszélésekkel foglalkozik, amelyekben Móricz a ferencvárosi pályaudvar körüli „bódéváros” életét mutatta fel 1933-ban. Már maguk a riportok sem igazolják azokat, akik (például Truman Capote *Hidegvérrel* című

munkájára, vagy éppen Móriczra hivatkozva) a „szociográfiai ihletésű” irodalomról mint önálló irodalmi műfajról, sőt mint az irodalom alampmfajáról beszélnek. A jó riporthoz sem elégséges a teletírt notesz és a tényfeltáró konokosság. Például írónia is szükséges hozzá, gyakran a kedélyesség álarcában, és még egy sor „apró” fogás. Hát még az ugyanabból az életanyagból íródott novellákhoz! A sűrítés, a kiemelés, az „eltolás” segítségével válik maradandó értékű és hatású varázslattá a hajdanai vad valóság.

Ami pedig Krúdy Gyulát illeti, nemcsak Bori Imre bizonyítja pompás tanulmányában (*Adatok Krúdy Gyula utolsó pályaszakaszra kérdéséhez*), hogy az író életének utolsó évtizedében a modern, intellektuális széppróza irányában tájékozódott. (Az 1930-ban született *Boldogult úrfikoromban*-t — eddig nem eléggé vettük észre — az írónikus felsőbbség tónusa hatja át. A címben foglalt felsőhajtás sem az íróé, valaki másé, akiről gyöngéd kegyetlenséggel szól.) De Sötér István is, aki — a megállított idő okán — az egész oeuvre-t jellemzi esszéjében, találón szövezi le, hogy igazából csak a vörös postakocsi előtt találkozhatunk olyan — gyöngébb — Krúdy-írásokkal, amelyek érintetlenek a valóság sугallatától. S bár a Krúdy-teremtette Pest bizonyos értelemben

délibáb város,

a Pest fél évszázadának A vörös postakocsi „varázslatműhelye”-ben kikevert képe „egy hézag és töredezett hagyomány helyett, a városnak mintegy történelmileg is hitelesített hagyományává válik”. Érdemes egy pillantást vetni az *Egy album képei* című fotógyűjteményre, amelyet P. Macht Ilona szerkesztett. Itt az „álomlovagos”, a „szindbád” képeknél gyakoribbak és jellemzőbbek is azok a fotók, amelyeken az író fáradtan, keserűen, de azért mégsem önfeledóan néz a lencsébe.

Csupán egyetlen gondolatot jelezhetünk itt, habár a *Kabdebő* Loránd szerkesztette kötetnek a Móricz-típusú és Krúdy-típusú irodalom állellentéteit feloldó, legfontosabb gondolatát. Úgy véljük azonban; legalább utalnunk kell még két tanulmányra. Az egyikre azért, mert továbbfejlesztése a *Szindbád*-novellák egy lehetséges elemzésének. *Szeged-Maszák* Mihály ugyanis az *Esti Kornél*-novellák kapcsán arra mutat rá, hogy azokban Kosztolányi eltér az ő korában nálunk megszokott társításoktól, a „jól megformált történet” eszményétől. A róla szóló történetek cselekménytelenségében *Esti Kornél* jó társa a Hajónak, de összekapcsolja őket az is, hogy mindkét figurában a társadalmi és emberi valóság addig tabunak tekintett vonatkozásai jelződnék. Kosztolányinál a nyelvi játék időnként már-már öncélúvá is vá-

lik — erre nem utal *Szeged-Maszák* —, de az is igaz, hogy az író általában többre gondol, mint amit kimond; akárcsak Krúdy is a maga kevésbé játékos, de ugyancsak oly sokat sejtető módján. A *Szindbád*-novellák éppen úgy, mint az *Esti Kornél*-novellák az írói tudat közvetlen tükröződései. Ebben a tudatban azonban titkos alkonyú szigetek romantikája és vad esztelenségek mellett megszólal az *indulás csengetyűje*, és a világ sok más hangja is.

Ferenzi László tanulmányát (*Egy polgár vallomásai*) azért említjük meg, mert az sok év után először beszél Márai Sándorról. Igaza van ugyanis a kutatónak, hogy „függetlenül mai — immar három évtizedes — politikai magatartásától, mind egyéni teljesítménye, mind hatása miatt Márai a XX. századi magyar irodalom jelentős alkotója”. Ferenzi itt csak az 1948-ig keletkezett Márai-művel foglalkozik, s azon belül is elsősorban az 1934-ben megjelent *Egy polgár vallomásai*-val. E több szólamú,

hatalmas nekrológban

egy harmincnégy éves férfi sirtaja nemcsak — forradalmi emigrációban töltött — ifjúságát, de annak színtereit és ismerőseit is. (Hiszen a hitleri „Machtergreifung”-gal egy egész kultúra süllyedt el, mint azóta kiderült; végérvényesen: a „weimari” világ.)

A szerző joggal mutat rá, hogy nem annyira a Krúdy iránti szeretetét közvetlenül reveláló, ismert könyve, a *Szindbád hazamegy* és nem is az ún. „24 órás regények” azok, amelyek Márait Krúdy „varázsműhelye”-hez kapcsolják. Valóban „varázsló”-vá — mert szintén hagyományokat rekonstruálva — azokban a műveiben lesz Márai, amelyekben nem teszi zárójelle sem a történelmet, sem saját biográfiáját; a *Zendülők*-ben, az *Idegen emberek*-ben és mindenekelőtt az *Egy polgár vallomásai*-ban — amelyeket *Ilyés Gyula* is oly sokra becsül. Talán nem érdektelen megemlíteni azt is, hogy — amint már több kutató rámutatott — vannak Krúdy-művek, amelyekben a karkai motívumok, ha a magyar világ rekvizitumaiba ágyazottan is, de igen feltűnően vannak jelen — anélkül, hogy Krúdy ismerte volna Franz Kafkát. Márai viszont már egész fiatalon felfedezte Kafkát, a magyar írók közül elsőként szót az *Átváltozás* és A per prózaköltőjéről. A karkai motívumok — nyíltan — soha nem játszottak szerepet Márainál, de alkotói tudata alatt — vagy mögött — átváltozásaiban és ifjúságával vívott örök perében mintha szerepet játszana Prága németül író fia is...

Gondolj a zengő tengerekre!... Mindig is erre kell gondolnunk — a valóság végtelenségére és gyakran viharzó formában jelentkező varázsserejére — amikor igazi írótól, vagy akár csak róluk olvasunk.

Antal Gábor

JÖVŐ ÉVI KÜLFÖLDI UTAZÁSOK A BUDAPEST TOURISTTAL

1980-ban mintegy 130 útvonalon,
hozzávetőlegesen 900 esetben indítunk
külföldi társasutazást

Részletes programfüzetünk december 19-től

a BUDAPEST TOURIST-irodáknak

és az IDEGENFORGALMI HIVATALOKBAN

kedves utasaink rendelkezésére áll

KÉRJE ÖN IS!

